

Bijlage VWO
2010

tijdvak 2

Nederlands

tevens oud programma

Nederlands

Tekstboekje

Dieren zijn geen burgers – hooguit hamburgers

(1) Enkele jaren geleden hadden mijn vrouw en ik een caravan op een vaste kampeerplek op Kampeervereniging Mooi Zeegse aan de Drentse Aa. Daar brachten we de warme dagen van het jaar door, bij gebrek aan tuin of balkon in onze bovenwoning in Groningen. Op het weggetje van ons stekje naar het gemeenschappelijk sanitair had een echtpaar met een hond een zelfgebouwd huisje, waar ze ook de koude dagen van het jaar doorbrachten. Ze keken vanaf een strategisch punt uit over het terrein van de vereniging en volgden samen met de hond de langslappende kampeergenoten. Steevast op tien passen van hun hekje zette de hond het op een blaffen, zonder ooit over het kniehoge hekje te springen. De Pavlov in mij wist op een gegeven moment welke boom ik passeerde als het zinloze geblaf begon. Maar het kabaal kwam niet alleen van deze bullebak. Want op de eerste beweging van de trouwe viervoeter volgde een streng: hier! Daarop blafte de hond en riep het baasje: koest! Gedurende de halve minuut die ik nodig had om hun territorium te overbruggen hoorde ik dan dus: HIER! WOEF! KOEST! WOEF! HIER! WOEF! KOEST! WOEF! U begrijpt dat het onderscheid tussen man en hond niet hoorbaar meer aanwezig was. En misschien was dat onderscheid er bij dit éénhondgezin ook nauwelijks, dat zou kunnen. Maar gelukkig bleef hun gedrag beperkt tot de privésfeer van het fel bewaakte kampeerplekje.

(2) Dat is niet het geval met de roep om dierenrechten, die steeds luider door de publieke ruimte galmt. Met enkele politici voorop probeert een groeiende groep burgers het intuïtieve onderscheid tussen mens en dier op te

heffen, niet alleen op het juridische, ook op het emotionele vlak – denk aan de recente kranslegging voor een doodgeschoten Terschellinger edelhert.

(3) Het idee dat dieren net als mensen rechten zouden moeten krijgen, steunt in beginsel op een misvatting die te vergelijken is met de hardnekkige denkfout die door de hele geschiedenis van de mensheid heen velen heeft aangezet tot het bouwen van een perpetuum mobile, een machine die, eenmaal in gang gezet, zichzelf oneindig aan de gang kan houden. Wie er even over nadenkt, begrijpt dat dat niet kan. Toch hebben de vele pogingen een indrukwekkende serie vernuftige apparaten opgeleverd. Met slechts één mankement: ze houden er stuk voor stuk na verloop van tijd mee op. De utopische ingenieurs die hiertoe in staat bleken, zou ik zeker een verbouwing van mijn badkamer toevertrouwen, maar geen haar op mijn hoofd overweegt op een van hen te stemmen als ze in de politiek gaan om te bouwen aan een betere samenleving. Technisch zijn ze uitstekend onderlegd, maar het ontbreekt ze aan realiteitszin.

(4) Hetzelfde geldt voor de liefdevolle pogingen van steeds meer mensen om dieren rechten te geven, net zoals wij mensen die hebben. Wie er even bij stilstaat, begrijpt dat dierenrechten nergens op slaan, maar het idee ervan is zo aantrekkelijk (het zou de oplossing moeten zijn voor zoveel zinloos dierenleed) dat ook hier het menselijke verstand zich door een te sterke wens in spitsvondige bochten laat wringen. Zie enkele veelgehoorde voorbeelden: van vrouwen en slaven leek het ook ondenkbaar dat ze ooit rechten zouden krijgen, even ondenkbaar als rechten

voor dieren. En daarom is er een
90 emancipatiebeweging nodig voor
dieren. Of: een mens is ook een dier,
dus zou het uitsluiten van dieren 'racis-
me' op niveau van de soort zijn. En nog
een nieuwe spitsvondigheid van filo-
95 soof-activist Erno Eskens: ieder mens
krijgt bij zijn geboorte burgerrechten en
pas als daar aanleiding toe is, verliest
hij deze gedeeltelijk, dat kunnen we bij
dieren dus ook zo doen. In beginsel
100 zouden alle dieren vanaf hun geboorte
burger kunnen zijn.

(5) Het dier als burger. Ik zou zeggen,
dat is nu juist het probleem van grote
groepen dieren in een moderne mense-
105 lijke samenleving, dat ze worden ge-
boren als burger, met het rund als de
ongekroonde burgerking. Vergeef me
deze grap, want ik neem de dieren-
kwestie werkelijk uiterst serieus. De
omgang tussen mens en dier is, zacht
110 uitgedrukt, behoorlijk uit het spoor ge-
lopen. De dierenrechtenactivist en ik
hebben een gedeelde zorg: het
erbarmelijke lot van vele dieren, in de
eerste plaats de slachtoffers van de
115 bio-industrie. Maar het voorkomen van
het buitensporige dierenleed dat onze
samenleving iedere dag standaard
produceert, zal niet gaan via de
kronkelende wegen van het dieren-
120 recht, integendeel. Mens en dier zullen
met deze verjuridisering en verweten-
schappelijking van onze morele plicht
jegens de natuur in het algemeen en de
dieren in het bijzonder, in een on-
125 eindige wirwar van regels verstrikt
raken, waarbij de samenleving zelf niet
meer beslist over het lot van de natuur,
maar de rechter en de bioloog dat
moeten doen, samen op één stoel.

(6) Al vind ik het licht mensonterend om
een dier van mijn eigen soort te moeten
uitleggen waarom het dierenrecht een
juridisch perpetuum mobile is, ik zie me
130 gezien de stijgende populariteit ervan
gedwongen het toch te doen. Waarom
bestaat op dit moment zo'n breed ge-

dragen steun voor dierenrechten? Aller-
eerst natuurlijk omdat het sympathiek is
140 om vóór dierenrechten te zijn – je bent
dan immers een dierenvriend én tegen
diermartelingen, wat kan daar nu tegen
zijn? Een andere verklaring voor de
gestaag groeiende steun voor
145 dierenrechten is de even gestaag toe-
nemende bewustwording van de groot-
schalige wijze waarop we dieren gruwe-
lijk behandelen. De derde verklaring
stipte ik al aan, die ligt in het vernuft
150 van de voorstanders. Het gegoochel
met juridische en rechtsfilosofische
begrippen maakt al gauw een welover-
wogen indruk, maar feitelijk draaien ze
daarmee de argeloze dierenvriend een
155 rad voor ogen.

(7) Maar de belangrijkste en veel om-
vangrijker oorzaak van deze moderne
utopie is het geloof in de wetenschap.
Niet iets van gisteren dus, maar een
160 verschuiving die haar oorsprong in de
zeventiende-eeuwse Verlichting heeft.
Het vreemde en allesoverheersende
debat tussen gelovigen en darwinisten
is een symptoom van deze ontwikke-
165 ling. Schepping of evolutie vind ik
echter een vals dilemma, omdat geen
enkele evolutie een schepping uitsluit
en vice versa. Waarom, kun je je af-
vragen, vliegen gelovigen en weten-
170 schappers elkaar dan hierover in de
haren? Omdat er wél iets anders op het
spel staat, namelijk wie de morele
richting van de menselijke samenleving
bepaalt: de theologie of de biologie. De
175 laatste wint duidelijk terrein.

(8) Wanneer de bioloog of de weten-
schapper, die precies zouden moeten
kunnen bepalen wat nodig is voor het
welzijn van dieren, het laatste woord
180 krijgt over de rechten van dieren,
kunnen de burger en de politicus heel
gemakkelijk hun eigen verantwoordelijk-
heid afschuiven. Wat de wetenschappe-
lijke blik op dierenrechten bovendien
185 dreigt te verhullen, is de wijze waarop
het recht normaal gesproken tot stand

komt. Waar mensen mishandeld worden, hoeft de wetenschap er niet aan te pas te komen. Ons eigen voorstellingsvermogen en onze eigen afkeur zijn doorslaggevend in de strafmaat. Die menselijke maat zit ons echter vaak niet lekker. Die vinden we dan te beperkt. Blijkbaar hebben mensen behoefte aan een autoriteit als het om morele kwesties gaat. De mens is op zoek naar een richtlijn over hoe om te gaan met zijn wereld. Deze kan hij halen uit geloofsovertuigingen of de wetenschap, maar bovenal toch uit de eigen, menselijke ervaring.

(9) Hoe vriendelijk en vooral gemakkelijk het idee op het eerste gezicht ook lijkt, dierenrechten, de oorsprong van ieder recht blijft politiek. Het is niet zo dat we een dierenwetboek schrijven en dan het dierenleed gewoon even 'wegregelen'. Sterker nog, het menselijke mededogen zal worden vervangen door een eindeloos procederen tegen onrecht.

(10) De mens bepaalt hoe de mens zich moet gedragen, niet hoe dieren zich moeten gedragen. Als we een einde willen aan het dierenleed dat onze bio-industrie veroorzaakt, moeten we in de

politieke arena afrekenen met deze menselijke praktijk, niet via een biologisch-juridische aanspraak op genetische gelijkheid noch via ethische goochelbegrippen als 'intrinsieke waarde'. Zeker met dit laatste veelgehoorde begrip in dierenrechtenkringen komt het probleem van dierenrecht overduidelijk bovendien. Een waarde is natuurlijk nooit 'intrinsiek'. Een waarde, de waarde van dingen, dieren en mensen worden allemaal bepaald door ons, mensen.

(11) De utopische voorstellen van de dierenrechtenaanhangers leggen onbedoeld deze politieke conditie van de mens bloot. Het allermeest in Eskens' groteske idee om een vaste vertegenwoordiging in de Kamer toe te laten die spreekt namens het stomme dier. Met dit gratuite gebruik van het politico-logische begrip van volksvertegenwoordiger benadrukt deze activist onbedoeld de diepe kloof tussen mens en dier. Dieren hebben geen stem en kunnen dus ook niet meestemmen. Ze zijn principieel uitgesloten van het politieke spel. Je kunt ze wel stemrecht geven, maar geen hond zal naar de stembus komen.

naar: Coen Simon

uit: NRC Handelsblad, 20 maart 2009

Coen Simon is filosoof en publicist; hij schrijft voor NRC, Trouw en Filosofie Magazine.

Gebrek aan diepgang leidt tot desinteresse

(1) Commerciële belangen dwingen journalisten ertoe elkaar de loef af te steken met gevoelige, soms pikante onderwerpen. De gedachte is: als wij er geen aandacht aan besteden, doet een ander het wel. Een onbezonnen uitspraak van een politicus, een weinig doorzichtig systeem van onkosten-declaraties of een stukgelopen liefdesrelatie tussen twee bekende Nederlanders bieden een uitgelezen kans eens flink te scoren. Dagenlang volgt men nauwgezet de ontwikkelingen, ook al valt er verder niets meer te vertellen, en worden deskundigen aan de tand gevoeld met het doel de aandacht van de lezer en de kijker vast te houden. Het smakelijke onderwerp wordt volledig uitgemolken totdat een volgende hype zich aandient.

(2) Natuurlijk is het onjuist 'de media' af te schilderen als één voortrazende hypemachine. *De Volkskrant* is de *Metro* niet, *nu.nl* is geen *nrc.nl* en *Vrij Nederland* is iets anders dan *Panorama*. Toch zijn er bij al deze bladen tekenen waarneembaar die een toenemende macht van de commercie verraden. Zo worden de artikelen, uit angst om de aandacht kwijt te raken, steeds korter. Artikelen van meer dan duizend woorden zijn in kranten steeds meer uitzondering dan regel; in treinkranten staan al helemaal geen artikelen van enige omvang.

(3) Ook in Hilversum is 'kort en bondig' de absolute norm geworden. De metingen van het Centrum voor Kijk- en Luisteronderzoek, waar op de tweede nauwkeurig het kijkgedrag van het Nederlandse televisiepubliek wordt geregistreerd, vormen sinds enkele jaren het belangrijkste uitgangspunt voor de vormgeving en programmering van de publieke zenders. De gemiddelde tv-

kijker blijkt een onrustig type: een pauze of stilte langer dan een paar seconden doet hem al naar een andere zender zappen. Te lang stilstaan bij hetzelfde onderwerp verdraagt hij niet. Interviews in praatprogramma's zijn daarom niet langer dan strikt noodzakelijk is. Gesprekken bij bijvoorbeeld *Pauw en Witteman*, de volgens velen belangrijkste serieuze, dagelijkse talkshow van de publieke omroep, duren gemiddeld zo'n twaalf minuten per gast. Wie dat nog te lang vindt, kan het hele programma nog eens op internet bekijken in 'vodcasts'¹⁾ van vijf minuten.

(4) Het moordende tempo dat op televisie de norm is, heeft tot gevolg dat het publieke debat sterk bepaald wordt door mensen die bereid maar vooral in staat zijn hun uitgesproken mening te verwoorden zonder een al te diepgravende argumentatie. Mediapersoonlijkheden als Jort Kelder en Jan Mulder komen in één week daarom vaker aan het woord dan de meeste hoogleraren, academici en wetenschappers in hun hele carrière. Deze bekende Nederlanders (BN'ers) zijn 'veilige' gasten voor programmamakers: je weet tenminste zeker dat het geen 'saaie' of 'trage' televisie wordt. Ook rap formulerende, stellige politici worden veel vaker gevraagd dan hun meer omzichtig formulerende, wat bedachtzamere collega's.

(5) Het gebrek aan diepgang in het publieke debat komt niet alleen voort uit een angst om kijkers (en dus adverteerders) kwijt te raken. Aan het tekort aan intellectuele bijdragen ligt ook een diepere, filosofische oorzaak ten grondslag: de inflatie van wat kan worden aangeduid met het begrip 'deskundigheid'. Die inflatie is vooral te wijten aan het postmoderne denken. Onder invloed

van sceptici als Søren Kierkegaard (1813 – 1855) en Friedrich Nietzsche (1844 – 1900) kreeg het streven naar waarheid een andere invulling. Dé waarheid bestond niet langer of was op z'n hoogst een door de mens gefabriceerde sociale constructie. Zo werd iedere opvatting min of meer gereduceerd tot 'slechts een mening': niemand had de definitieve of ware visie op de wereld. Door die gewijzigde invulling kreeg het begrip 'deskundigheid' ook een andere betekenis. Er was immers geen criterium meer voorhanden om te beoordelen of een bepaalde opvatting méér waar of waardevoller was dan een andere. De waarheid – voor zover daarvan kon worden gesproken – was een kwestie van optellen geworden: alle meningen bij elkaar benaderden 'het ware' nog wel het meest. Veel journalistieke redacties lijken zich aan die gedachte te hebben gespiegeld. Je zou het de 'verwikipediëisering' van de journalistiek kunnen noemen: de websites van de kranten in Nederland worden tegenwoordig volgeschreven door anonieme internetgebruikers, die op discussiefora en onder ieder nieuwsbericht hun mening mogen geven (of beter gezegd: hun grieven mogen uiten).

(6) Ik vind de tegenzin om onderscheid te maken tussen gezaghebbende en willekeurige meningen vanuit een filosofisch standpunt begrijpelijk. Een alomvattend wereldbeeld is per definitie onmogelijk; niemand heeft in principe méér recht van spreken dan een ander. Maar dat neemt niet weg dat dit uitgangspunt in de dagelijkse praktijk van een publiek debat wel degelijk nadelige effecten heeft. Voor het grootste nadelige effect waarschuwde Nietzsche zelf al toen hij de waarheid voor 'dood' verklaarde: het gevaar van nihilisme. Als geen enkele opvatting gezaghebbender is dan enig andere, waarom dan überhaupt nog opvattingen huldigen?

(7) Desinteresse en cynisme kenmerken al jaren het publieke debat in Nederland – voor zover je nog van een echt debat kunt spreken. Terwijl momenteel in bijvoorbeeld Duitsland al maandenlang een vurige discussie wordt gevoerd over de verhouding tussen de macht van de staat en de privacy van burgers, wordt de privacykwestie in Nederland afgedaan met een apathisch 'ach, wie niks te verbergen heeft, heeft ook niks te vrezen'. En dat komt niet doordat de Nederlander zich geen zorgen hoeft te maken: een elektronisch kinddossier dat gegevens bevat over de 'wijze van opvoeden', een elektronisch patiëntendossier dat gevoelige medische gegevens digitaal beschikbaar maakt, de identificatieplicht, een recordaantal telefoontaps, belgegevens met een bewaarplicht van twee jaar – het is slechts een willekeurige greep uit de pot vol onderwerpen die een stevig debat zouden rechtvaardigen.

(8) Een ander voorbeeld van markante desinteresse is het debat over de Europese eenwording, of liever gezegd het gebrek daaraan. In 2005 werd de nieuwe Europese Grondwet nog door een grote meerderheid van de bevolking afgewezen. Maar toen een slechts cosmetisch herziene versie – met een beetje minder symboliek en een andere naam – alsnog via de parlementaire achterdeur werd goedgekeurd, bleef het stil. Het zij dan maar zo, luidde de cynische conclusie. Over Europa is daarna geen substantiële discussie meer van de grond gekomen.

(9) De naar nihilisme neigende onverschilligheid ('wat maakt het allemaal uit') heeft niet alleen te maken met de befaamde kloof tussen burger en politiek, maar ook met een diep wantrouwen jegens de media. Steeds vaker beklagen burgers en politici zich over de beeldvorming: niet dé werkelijkheid, maar een subjectief of zelfs gemanipuleerd beeld van de werkelijkheid is wat de media

ons voorhouden. Ook hier heeft dat besef van subjectiviteit dezelfde nihilistische consequentie: we hechten geen waarde meer aan nieuws ('het is maar een beeld'), we wantrouwen de bron ('de media manipuleren') en we zijn bovendien cynisch over de mogelijkheid tot verandering ('het is nu eenmaal zo').

(10) De ironie wil dat desinteresse vaak zelfversterkend werkt. Aan de ene kant zet ze het journaal ertoe aan om met allerlei niet-inhoudelijke kunstgrepen de aandacht van het snel verveelde publiek vast te houden: het nieuws wordt teruggebracht tot zestig seconden, afgewisseld met kolderieke YouTube-filmpjes en opgeleukt met BN'ers. Aan de andere kant veroorzaakt deze infotainmentjournalistiek ook die desinteresse en het cynisme waar ze tegen moet vechten. Hoe kan iemand werkelijk betrokken raken bij zoiets complex als mensenrechtenschendingen in Tibet, als tien minuten later het gespreks-onderwerp alweer verandert in de nieuwste cd van Lee Towers? En hoe kan iemand echt iets begrijpen van het fundamentalisme in het Midden-Oosten, als de discussie na twaalf minuten al wordt onderbroken door reclameblokken?

(11) Geen wonder dus dat de animo voor serieuze, diepgravende verslaggeving – en daarmee voor belangrijke maatschappelijke kwesties als privacy en de Europese Unie – gering is. De

burger is diepgang niet meer gewend. Dus houden we voor het gemak de verslaggeving zo simpel mogelijk. En helaas ontmoeten politiek en journalistiek elkaar te vaak in die behoefte aan simpelheid. Ze hebben er beide voordeel bij. Voor de een betekent het hogere kijkcijfers of een grotere lezerschare, voor de ander meer aandacht en meer stemmen. Het jammerlijke gevolg is dat daardoor de neiging om te reflecteren bij iedereen afneemt. Bij de journalist, omdat hij denkt: met diepgang bereik ik het publiek niet; bij de politicus, omdat hij weet: met diepgang haal ik het nieuws niet; en ten slotte bij het publiek of electoraat zelf, dat zich afvraagt: waarom nadenken over iets wat morgen toch alweer plaatsmaakt voor de volgende hype?

(12) Het wordt tijd dat patroon eens te doorbreken. De volksvertegenwoordigers moeten zich weer bewust worden van hun grote verantwoordelijkheid ten opzichte van de burger. Redacties van kranten en tv-programma's die ernaar streven kwalitatief goede producten te maken, zouden de durf moeten hebben echte deskundigen aan het woord te laten en daar tijd en ruimte voor moeten vrijmaken. Dat geldt natuurlijk in het bijzonder voor de media die gesubsidieerd worden. Alleen zo krijgen we meer diepgang in het publieke debat en kan de desinteresse bij de burger doorbroken worden.

*naar: Rob Wijnberg, filosoof en columnist
uit: NRC Handelsblad, 7 maart 2009*

noot 1 Vodcasts: afkorting van video on demand; videofragmenten die op verzoek kunnen worden afgespeeld.

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen.

De Cevo is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.